

Відгук

офіційного опонента на дисертацію Белінської Людмили Семенівни «Українська еліта Східної Галичини у націєтворчому дискурсі другої половини XIX – першої половини XX століття », подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України

За минулі кілька десятиліть вітчизняні вчені зробили вагомий внесок у вивчення широкого кола проблем історії України, в дослідження її політичного, економічного, соціального, духовного життя.

При цьому особлива увага зосереджувалась на питаннях національно-культурного розвитку, національно-визвольної боротьби українського народу, відстоювання ним свого права на утвердження самостійної національної держави.

Ключову роль у цій боротьбі, в пробудженні національної свідомості народу та мобілізації його внутрішнього потенціалу завжди відігравала еліта – найбільш освічена, соціально відповідальна, готова на самопожертву частина української спільноти.

Історія української еліти, різні грані її становлення й еволюції, численні напрямки її культурницької, господарської, політичної та духовної, релігійно-церковної діяльності викликали значний інтерес дослідників різних поколінь.

Однак аналіз наукової літератури свідчить, що окремі аспекти цієї складної теми, окремі історичні періоди та етапи розвитку української еліти розкриті далеко не повною мірою, а, отже, потребують дальших наукових пошуків.

З цього погляду подана до захисту дисертація Л. С. Белінської, що присвячена українській еліті Східної Галичини у націєтворчому дискурсі другої половини XIX – першої половини XX ст., становить науковий і пізнавальний інтерес.

Праця має логічну побудову, написана за проблемно-хронологічним принципом і містить основні структурні елементи, передбачені відповідними нормативними документами МОН України. Вона складається з анотації, списку умовних скорочень, вступу, семи розділів, 21 підрозділу, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Авторка, залучивши значний документальний матеріал, робить спробу дослідити внесок галицької української еліти в процес національного самовизначення та національного творення першої половини XIX – першої половини ХХ ст., зокрема простеживши долю представників шляхетських родів Навроцьких, Рудницьких, Кульчицьких, Лужницьких, Бурачинських.

Л. С. Белінська торкається широкого кола питань, які дозволяють простежити різні прояви, найбільш важливі аспекти цієї проблеми. Вона прагне, так би мовити, вписати обрану проблему в ширший, європейський контекст, опрацювавши велику кількість іноземної наукової літератури (німецькомовної, англомовної, польської).

Праця Л. С. Белінської написана на значній джерельній основі. Нею використано документи Центрального державного історичного архіву у Львові (9 фондів, 21 справа), Державного архіву Львівської області (4 фонди, 5 справ), Державного архіву Чернівецької області (1 фонд, 1 справа), Відділу рукописів Інституту літератури НАН України ім. Т. Шевченка (1 фонд, 18 справ), Відділу рукописів Львівської національної бібліотеки НАН України ім. В. Стефаника (8 справ), а також матеріали з Державного архіву у Відні та Архіву Українського музею у Нью-Йорку. Залучено низку опублікованих джерел.

Аналіз обраної теми Л. С. Белінська починає із розгляду загальних проблем становлення шляхти, шляхетської культури, еволюції станової еліти в сучасну європейську еліту, посилаючись на іноземну літературу. Авторка спиняється на теоретичних питаннях свідомості, ментальності європейської шляхти, її культурної та комунікативної пам'яті, на базових цінностях – родині й релігії. При цьому здобувачі варто було б дати авторські

тлумачення часто вживаних нею понять – «еліта», «шляхта», «етос», «габітус», «колективний портрет» та ін. (це можна було б зробити у розділі 2, присвяченому методології).

Дисерантка пише про шляхетські роди Східної Галичини, місця шляхетського осідку на Прикарпатті, збереження й плекання станової ідентичності. За словами Л. С. Белінської, «українські шляхтичі та шляхтянки оберігали свій статус аж до середини ХХ ст.» (с. 114). На прикладі села Кульчиці Шляхотські (Самбірщина) авторка розглядає культурну та комунікативну пам'ять шляхетського середовища Східної Галичини, для аналізу генеалогічного дерева роду Кульчицьких вивчає метричні книги села Кульчиці, наводить цікавий матеріал про Товариство руської шляхти, що діяло в 1907–1914 рр. у Самборі.

Окремий розділ праці присвячено проблемі греко-католицького духовенства Східної Галичини. До заснованих у часи Австрійської імперії греко-католицьких семінарій у Відні (при Церкві Св. Варвари), Львові, Перемишлі вступали сини колишньої дрібної руської шляхти – Бачинські, Білинські, Головацькі, Ільницькі, Левицькі, Могильницькі, Скородинські, Шашкевичі та ін. Саме греко-католицьке духовенство склало основу місцевої української еліти, провідної верстви, що сформувала програму національно-політичного розвитку й стала на чолі українського національного руху у Східній Галичині.

Окремий аспект порушененої дисеранткою теми – феміністична культура галицьких шляхтянок. На прикладі творчості Сидори Навроцької здобувачка намагається окреслити певні контури жіночого літературного руху в Східній Галичині. На інших конкретних прикладах, зокрема Лідії Бурачинської, показує значення освіти «як національної домінанти» (с. 194), як фактора жіночої емансипації в краї, а на долях Теклі Навроцької, Ніни Лужницької, Кекілії (Цьопи) Паліїв демонструє «професійні амбіції шляхетного жіноцтва» (с. 211). Авторка підкреслює, що у галицьких

шляхтянок турбота про рід еволюціонувала в турботу про свій народ, а шляхетська культура перетворилася в культуру інтелігенції (с. 228).

Найбільший розділ дисертації називається «Трансформація галицької інтелігенції та парадигма національного культуротворення». У ньому йдеться про формування світської української інтелігенції, зокрема про Володимира Навроцького та інших галичан, які захопилися громадською діяльністю, стали активними членами «Просвіти» і прихильниками «органічної праці на користь народу» (с. 243). Авторка досліджує становлення національної мистецької еліти, розвиток кооперативного руху в краї, але особливо багато уваги приділяє участі галицької еліти в українському державотворенні (с. 265–313). Останній розділ дисертації присвячений еміграції української еліти в 1939–1944 pp.

У висновках викладено найбільш важливі результати, одержані в дисертації, які містять формулювання розв'язаної наукової проблеми. Здобувачка подала й невеликі Додатки з ілюстративним матеріалом, які доповнюють основний матеріал. Загалом робота свідчить, що Л. С. Белінській вдалося достатньо повно висвітлити порушену тему, розкрити ключові аспекти історії української еліти Східної Галичини другої половини XIX – першої половини ХХ ст. Дисертація відзначається актуальністю, науковою новизною і заповнює одну з прогалин у сучасній вітчизняній історіографії.

Позитивно оцінюючи працю Л. С. Белінської, слід висловити деякі зауваження і пропозиції.

1. Авторка подає великий параграф 1.1, присвячений історіографії проблеми, в якому основну увагу приділяє працям західних учених з окремих питань теорії та методології історії. Натомість у параграфі відчутно бракує матеріалу про українську історіографію: здобувачка обмежується лише короткими переліками прізвищ вітчизняних авторів, не аналізуючи змісту їхніх робіт.

2. У дисертації використано доволі широке коло джерел, однак при викладі проблем радянського періоду варто було б залучити документи центральних державних архівів країни – ЦДАГО України, ЦДАВО України і насамперед – фонди Галузевого державного архіву Служби безпеки України, що, безумовно, значно збагатило б розповідь про долю української еліти цієї доби.

3. Вважаємо, слід було б докладніше розглянути становище української інтелігенції в 1939–1941 рр. і 1944–1953 рр., її протистояння тоталітарній системі, репресії сталінського режиму щодо неї, виділивши ці проблеми в окремі параграфи. Такого ж цілісного, системного викладу, на нашу думку, потребував і період нацистської окупації Східної Галичини, який теж доцільно було б подати в окремому підрозділі дисертації (в тому числі у контексті суспільно-політичної, національно-визвольної боротьби).

4. Окремі сюжети дисертації висвітлені нерівномірно, наповнені різним обсягом фактичного матеріалу. Так, параграф 6.3 містить 48 сторінок, тоді як параграфи 4.3; 6.2; 7.1; 7.2; 7.3 – лише по 7–8 сторінок кожний. Варто уникати таких розбіжностей і стежити за належним наповненням усіх підрозділів праці.

5. У роботі трапляються технічні недоліки. У Вступі дисертації відсутня рубрика «Методи дослідження», щоправда, авторка торкається цих питань у розділі 2. У Списку використаних джерел не вказано назви фондів, описів, справ і загальну кількість аркушів кожної справи. Скорочення назв обласних державних архівів не відповідає вимогам: має бути не «ДАЛО», а «Держархів Львівської обл.», не «ДАЧО», а «Держархів Чернівецької обл.» (див.: «Список скорочень назв державних архівних установ України». Бюлєтень ВАК України, 2010, № 3, с. 23–24; 2011, № 11, с. 20). Додатки слід було б пронумерувати (позначити літерами), під кожним подати посилання на джерело.

Однак вказані зауваження і побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Л. С. Белінської. Вона написана на належному

науково-теоретичному рівні, є цілісною і завершеною історичною працею. Зроблені авторкою висновки аргументовані, а результати дослідження апробовані. Зміст роботи відповідає шифрові спеціальності «історія України» і відображені в авторефераті, монографіях та статтях, опублікованих здобувачкою у фахових та інших наукових виданнях.

На нашу думку, дисертація Л. С. Белінської «Українська еліта Східної Галичини у націєтворчому дискурсі другої половини XIX – першої половини ХХ століття» відповідає сучасним вимогам до таких робіт. Це оригінальна самостійна праця, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливу, актуальну наукову проблему, а її авторка Людмила Семенівна Белінська заслуговує присудження наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент

В.К.Баран

В. К. Баран,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України та
археології Волинського національного
університету імені Лесі Українки

24 листопада 2021 р.

